

М. Г. Тур, доктор філос. наук, доцент, зав. кафедри філософії
і мовної підготовки Академії пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля МНС України, м. Черкаси

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ МЕТАМОРФОЗИ І ЗАГРОЗИ

У статті дається соціально-філософський аналіз феномена глобалізації, її природи, рушійних сил та головних векторів. На підставі аналізу визначних тенденцій трансформації в соціокультурній царині, викликів демократії та суверенітету національної держави дається висновок про загострення сучасного міжнародного конфлікту по лінії цивілізаційного розколу Захід-Схід та окреслюються деякі моделі його подолання. Зокрема, шляхом обмеження антропоцентризму Модерну та європоцентризму (у розумінні цінностей Заходу) принципом екоцентризму біоетики.

Ключові слова: глобалізація, глобалізм, культура, технологічна раціональність, вестернізація, універсальне-партикулярне, цивілізаційний розкол, права людини, трансцендентальна комунікація.

Сьогодні перед людством стають проблеми глобального масштабу. Одна із таких проблем – це антропогенне навантаження на біосферу Землі, яке вийшло за припустимі межі. Чим далі, стає більш очевидним, що подальший розвиток людства за його традиційним вектором, продовжений до свого логічного кінця, веде в небуття. Цей невтішний висновок російського академіка М. М. Моїсеєва [12, 13] цілком поділяє автор. В останні роки відбувається активне становлення нової інтегральної науки про світ, яка отримала назву глобалістика [див.: 16].

У статті ставиться за мету розкрити соціально-філософські засади феномена глобалізації світу. При цьому ми виходимо з гіпотези: в глобалізації світу своєрідним чином перетинаються взаємовиключаючі інтенції універсального й партикулярного, що надає глобалізаційним процесам внутрішню суперечливого та неоднозначного характеру. Спочатку ми експлікуємо зміст поняття "глобалізація", природу цього феномена, рушійні сили та головні вектори розвитку (I). Далі буде окреслено деякі тенденції трансформації соціальних інститутів у процесі глобалізації світу, що сформувалися з новочасної доби, і передусім інституту культури (II), щоб на цьому тлі схарактеризувати виклики демократії та суверенітету національних держав (III).

I. Глобалізація як матеріалізація універсалізації

Головну ознаку поняття "глобалізація" становить дедалі зростаюча взаємозалежність сучасного світу. Ця його властивість не нова, вона в різних формах була притаманна соціальному світу на різних етапах історії людства й давно вже постала предметом філософської рефлексії. Так, приміром, Карл Ясперс усю історію людства поділяв на фази доісторії, історії і світової історії. Фази світової історії він якраз і пов'язує з виникненням глобальної єдності світу й людства [19].

Всесвітня макроцивілізаційна система виникає з початком XIX ст., коли долаються межі раніше самодостатніх цивілізаційних світів. Проте, як відзначає український філософ Ю. Павленко, якщо в XIX ст. об'єднання людства відбувалося під егідою західної буржуазно-індустріальної цивілізації, то XX ст. – "час пошуків форм співіснування в цій макросистемі різних цивілізацій і народів" [14, 343]. Відтоді вони починають взаємодіяти як субсистеми єдиної глобальної макросистеми. Саме з того часу відбувається загострення всіх смисложиттєвих питань, і гамлетівське – "Бути чи не бути?" з індивідуального виміру доби Просвітництва (модерну) переростає у вимір усього людства.

Єдність долі людства найбільш загострено відчувається в кризові періоди світової історії. Такими періодами були Перша та Друга світові війни, а також загострення екологічних проблем з другої половини ХХ ст. Все це призвело до значних зрушень в осягненні світу і позначило собою перехід від абстрактно-теоретичної рефлексії єдності світу до емпіричного, екзистенційно-буттєвого відчуття її. Проте соціально-філософська актуалізація поняття "глобалізація" найчастіше пов'язується з останніми двома десятиліттями, коли загострюється весь комплекс глобальних проблем, коли з розпадом Радянського Союзу і системи соціалізму заговорили слідом за американським професором Френсісом Фукуямою про "кінець історії", пов'язуючи з цим висловом тріумфальну перемогу у світовому масштабі ідеології демократичного лібералізму – як довшеної форми соціальної гармонії. Саме відтоді формується стратегія "силового глобалізму" в економічній, політичній та інформаційній сферах з боку світового центру, які уособлюють чи то транснаціональні корпорації (ТНК), чи то США, які разом з союзниками почали претендувати на безумовне домінування у сферах економіки, гуманітарних програм, військово-політичних акцій тощо.

Термін "глобалізація" в науковий вжиток входить у 1985 р. з легкої руки американського вченого Р. Робертсона [13, 72]. Але тон спрямуванню соціально-філософському дискурсу глобалізаційних проблем був заданий працями німецького соціолога Ульріха Бека, який здійснив аналітичне розрізнення понять глобалізм, глобальність та глобалізація. Під глобалізмом він пропонує розуміти процес підміни політичної діяльності світовим ринком, що й виражає ідеологія неолібералізму, яка лінійно редукує глобалізацію до господарського (економічного) виміру. Звідси глобальність – це світове співтовариство, яке постає як уявний, рефлексивний образ. І, зрештою, глобалізація тлумачиться як сплетіння національних держав та їх суверенітетів у павутину транснаціональних акторів. У цьому контексті епоху глобалізму Ульріх Бек маркує як настання нового, другого модерну (суттєвою ознакою першого було чітке розрізнення політики й економіки), з позицій якого засади першого модерну оцінюються як суперечливі й малоефективні. На підставі зазначеного пропонується соціологічне визначення феномена глобалізації: відсутність всесвітньої держави й всесвітнього уряду за наявності світового суспільства. У цьому розумінні глобалізація постає як "глобально дезорганізований капіталізм" [2, 23–29]. За цим підходом, як бачимо, на роль визначного чинника глобалізації світу висувається універсалізація економічного життя.

Проте тлумачення феномена глобалізації в економічному вимірі чи не вперше запропонував іспанський професор Мануель Кастельс. Він, зокрема, відзначив, що міжнародний вимір у розвитку економіки був помічений вже у XVI ст. Ф. Броделем, оскільки у процес накопичення капіталу став втягуватися весь світ. Однак економіка ще не була глобальною. Економісти зосереджувалися, головним чином, на аналізі сукупності таких процесів як трансграничні потоки товарів, послуг, капіталів, технологій, інформації, робочої сили, просторово та інституціональної інтеграції ринків. Глобальною економіка стає, коли вона починає функціонувати як єдина система в режимі реального часу у масштабі всієї планети [8, 105]. У тандемі з терміном "глобальна економіка" Кастельс застосовує також термін "інформаційна" (informational) економіка, тобто як глобальна/інформаційна, протиставляючи його термінам "інформаційна" економіка і "інформаційне суспільство", які з початку 60-х років ХХ ст. стають загально визнаними для характеристики суспільних реалій Заходу.

Тож утворення єдиного інформаційного поля (гіпермедіа) внаслідок об'єднання комп'ютерних, телевізійних і телекомунікаційних інформаційних технологій в єдине ціле на ґрунті загальних стандартів передачі даних стає суттєвою ознакою ери глобалізації. Матеріальною базою такого злиття стає глобальна мережа Internet, яка бурхливо розвивається, залучаючи до себе дедалі більше коло нових користувачів. В соціокультурному аспекті це спричиняє також глобалізацію життєвого світу людини на ґрунті зростання темпів мобільності знайомства з іншими культурами. Це не може не спричинити розмивання усталених традицій, фонового знання як джерела некритичних переконань і, зрештою, болючих проблем на рівні особистості – втрати колективної ідентичності. У гіперпросторі комунікативного поля внаслідок лавиноподібного зростання темпів оновлення досвіду та знайомства з новою інформацією суб'єкт втрачає відчуття її цінності. Він перетво-

рюється на пасивного споживача інформації, не встигаючи осмислити її та піддати морально-критичній рефлексії.

У площині гіперпростору децентрованої глобальної інформаційної мережі спостерігається "розпадання" ідентичності суб'єкта. У нього формується кліпова свідомість. Все це спричиняє виникнення патологічних змін у структурі духовності індивіда. Про це свідчить хоча б лексикон людини, який складається переважно із фраз, запозичених із кінофільмів та слоганів реклами [10, 14]. Під тиском "Всесвіту Біла Гейтса" руйнується "Всесвіт Гутенберга", який був пов'язаний із знаково-символічним відображенням реальності. Internet-користувач немовби розчиняється в "кіберпросторі". Таким чином, світ інформаційного суспільства несе загрозу "тотальної симуляції". Ці процеси на екзистенційному рівні переживаються індивідами як маргіналізація, оскільки вони намагаються жити на межі свого власного локального життєвого світу, за який вони тримаються, і глобального, що нестримно наступає. Це породжує неусвідомлену незадоволеність, екзистенційну тривогу та страх, які виражаються в різноманітних формах протесту, спрямованих на захист традиційних життєвих світів.

Глобалізація інформаційного поля призводить до стирання державних кордонів, елімінації відстані між людьми, формування віртуальної спільноти з власним етичним кодексом та специфічною культурою (кіберкультурою), яка базується на постулатах інформаційного лібералізму та віртуальної демократії [див.: 18].

II. Культура в глобальному комунікативному просторі

Неабиякий легітимізаційний потенціал несе в собі культура. Її завжди намагалися використати можновладці для зміцнення власних позицій. Формуючим чинником культури індустріального суспільства можна вважати друкарський станок. Через це в ній панував лінійний, одномірний текст. Однак поява аудіовізуальних засобів трансляції інформації поступово вводить людство в постгутенбергівську еру, де дедалі більш починає панувати гіпертекст. Світогляд кіберкультури перетинається з основними ідеями постмодерністської філософії – плюралізм, децентрація, інтертекстуальність, індивідуалізм, які покликані легітимувати свободу індивіда проти всіх форм цензури тоталітаризованої державної влади та контролю з боку будь-яких соціальних інститутів. Всесвітня Internet-павутина найкраще віддзеркалює постмодерні уявлення про сучасний світ, позбавлений центрації, упорядкованості та симетрії, який влаштований за метафоричною моделлю ризому (термін Ж. Делеза і Ф. Гватарі). Плюралістичний характер доби постмодерну найкраще проявляє себе у феномені індивідуалізації культури як безкінечне подрібнення культурних зразків аж до перетворення культури в дисперсний коктейль. Це загрожує, зрештою, релятивізацією культурних цінностей та розчиненням феномена мультикультуралізму у вирії мікрокультуралізму. Прикладом цьому може слугувати Internet як єдиний віртуальний культурний простір, в якому зникають будь-які культурні відмінності. У цьому сенсі глобалізм, доведений до логічного кінця, постає кінцем не лише історії, ідеології тощо, а й культури. А оскільки глобалізм втілює, як зазначено, головні ознаки постмодерну, то глобалістська мікрокультура з постмодерністською легітимізацією аномального, будь-яких індивідуальних збочень (сексуальних, смакових, стильових), деконструкції цілого, усталеного, традиційного та ін., істинного, раціонального тощо, може бути інтерпретована не тільки як посткультура, а й як антикультура [див.: 1]. Зрештою, розмивання культурної однаковості постмодерних держав постає ще одним чинником збіднення їх легітимізаційної бази в процесі глобалізації.

Проте глобалізм виявляє себе ще й як універсальний технологізм, що неодмінно веде до монокультурної стандартизації мікрокультурного розмаїття. У процесі становлення глобальної цілісної системи культурні відмінності не так збагачуються, як нівелюються та уніфікуються за моделлю західної, зокрема американської культури. Тому-то на статус загальнолюдських висувуються цінності Заходу, ліберально-ринкової демократії, які утворюють ядро монокультури глобального світового відкритого суспільства. Але оскільки розвиток цього суспільства визначають технологічні засади, воно неодмінно здобуває ознак тоталітарного, стає технологічно закритим, з огляду на технологічні можливості тотального контролю за людиною: локально встановлена і глобально організована павути-

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНИХ ПРАКТИК

на електронного стеження за людиною, електронні дисциплінарні фінансові технології, паспортна система з елементами електронної ідентифікації особи тощо. Звідси невтішний висновок: процес глобалізації світу завдяки технологічним можливостям хоча й наділяє людину більшими можливостями у плані елімінації відстані, економії часу, реалізації індивідуальних проектів та комфортності життя тощо, водночас загрожує обмеженням традиційних ліберально-демократичних свобод [9, 80].

Забезпечення свободи індивіда в соціальному просторі інформаційного суспільства, де відбувається перехід від дискурсу влади індустріальної доби до дискурсів влади ери інформатики, ускладнюється й з іншої причини. Індустрії інформаційних технологій притаманна висока інтенсивність розвитку й гігантські обсяги інформаційних потоків. Це спричиняє радикальну трансформацію найпотаємніших глибин людської екзистенції, здійснює небачений досі тиск на установлені форми життєдіяльності людини, загрожує ідентичності особистості та її свободі. Новітні інформаційні технології здатні паралізувати волю людини, зомбувати людську суб'єктивність. Про одну із таких інформаційних технологій – практику нейро-лінгвістичного програмування – пише В. Лук'янець. Вона здатна вихолостити зміст природної мови як домівки буття людини та наповнити її численними "симулякрами". Люди, користуючись такою мовою, "відриваються від здорового глузду і стають об'єктами найрізноманітніших маніпулятивних практик" [11, 54]. У цьому виявляються негативні наслідки інтервенції в життєвий світ технологічної раціональності як волі до влади над знанням (сцієнтизм), над людиною (функціоналізм), над мовою (штучні мови), над народами (імперіалізм) та над світом (транснаціональні корпорації – універсалізм).

Рух до монополіарного світу актуалізує проблему цивілізаційного диктату. Модернізація, що лежить в основі глобального поширення індустріалізації, урбанізації, піднесення рівня освіти та добробуту людей, обертається вестернізацією та колонізацією з боку західної культури, які несуть небезпеку незахідному світу. На цьому, зокрема, наголошує В. Л. Іноземцев¹. І навряд чи можна тут погодитися з Самюелом Гантінгтоном в тім, що ці тези хибні та зухвалі [17, 32]. Хай там як, проте вони постають проєкціями західного універсалізму й сприймаються в країнах, що зазнають цивілізаційного тиску і культурних деформацій, як логічний наслідок імперіалізму. Якщо тлумачити імперіалізм в сенсі Освальда Шпенглера як чисту цивілізацію, тоді в продовженні імперіалістичних тенденцій панування технологічної раціональності слід вбачати негативні наслідки глобалізації. Це викликає справедливу стурбованість інтелектуалів та спричиняє наростання опору неформального руху антиглобалістів².

За умов розвитку економіки позбавленої надекономічних, морально-релігійних орієнтирів, дедалі більше поглиблюється невідома до цього прірва між виробництвом товарів і отриманням прибутку. У глобалізованому економічному просторі підприємницькій діяльності кидає виклик "віртуальна економіка", пов'язана з діяльністю віртуального капіталу.

¹Російський соціальний філософ В. Л. Іноземцев твердить, що явище, яке сьогодні називають глобалізацією, більш точно слід було б називати вестернізацією. Для обґрунтування цієї тези він наводить чотири моменти, які відрізняють глобалізацію XIX і початку XX ст. від теперішньої глобалізації, тобто вестернізації: 1) Та глобалізація мала чітку спрямованість, яка усвідомлювалася всіма учасниками процесу. Вона розв'язувала чітке і прозоре завдання – створення "європейського світу"; 2) Та глобалізація не була спонтанним і самоорганізуючим процесом; 3) Вона вигідно відрізнялася від теперішньої тим, що європейці підтримували жорсткий контроль над периферією світу; 4) Відмінність її полягала також у ролі, яку відігравала в той період воєнна і економічна могутність країн-гегемонів. На думку Іноземцева, зазначені відмінності є наслідком різкого перелому в тенденціях глобалізації. Цей перелом є свідченням переходу людства від керованої вестернізації початку XX ст. до хаотичної глобальної конкуренції економічних, соціальних і культурних моделей, які характерні для останнього десятиліття. Глобалізація перетворюється в інструмент поглиблення світової нерівності. США прагнуть використати на свою користь можливості народів периферії і нав'язати їм своє бачення світу [5, 62–63].

²Антиглобалістський рух як політичне явище з'являється в 90-х роках минулого століття на теоретичному фундаменті комунітаризму. Він відстоює ідею запровадження демократично сформованих наднаціональних органів регулювання міжнародних відносин. Ядро цього руху становить анархістська група "Чорний блок" на чолі з французьким фермером Жозе Бове, яка в 90-х рр. минулого століття виступила проти залежності від країн "золотого мільярду".

Наявна виразна тенденція підміни традиційної підприємницької активності фінансовою активністю. Відтак банки витискають із економічного простору виробничі підприємства.

Таким чином, рушійною силою глобалізації постала інформаційно-технологічна революція, яка зрештою призводить до перемоги капіталу й інформаційної свободи індивіда над вузько-національними інтересами. Феномен глобалізації виявляє свою внутрішню суперечливу природу. З одного боку, наявна тенденція розвитку світу за вектором гомогенізації, уніфікації світу, універсалізації стандартів. З іншого боку, завдяки поширенню інформаційних технологій надзвичайно плюралізуються форми життя. Проте не можна не помітити, що ця плюральність уніфікується знаменником технологічної раціональності.

Отже, глобалізація загострює протистояння "універсальне – партикулярне" на інституціональному рівні в масштабі всього світу. Іntenції універсального виражає глобальний вимір економічного життя, фінансових, інформаційних, соціокультурних потоків, а партикулярний інтерес відстоює національна форма політичної влади (держава).

III. Виклики демократії та національному суверенітету

Поглиблення глобалізаційних процесів супроводжується визріванням у надрах вільного західного світу нової загрози демократії з боку тоталітаризму в світовому масштабі. Як небезпідставно пророкує російський публіцист Г. Джемаль, нова потвора тоталітаризму здатна виникнути із союзу мафії, міжнародної бюрократії і ТНК, яка "покладе край будь-якій демократії у світі – аж до згортання навіть формальних демократичних процедур" [цит. за: 6, 181].

Слід взяти до уваги також те, що глобалізація економіки породила ТНК, що рвуться до статусу світового уряду, міжнародну бюрократію, яка працює в їх інтересах, та наднаціональну форму корупції. На цьому тлі загострюється суперництво між американським глобалізмом і глобалізмом, що уособлює транснаціональна олігархія. Суперництво позначається, отже, між двома "проектами" панування над світом: імперським та олігархічним, хоча мета їх одна – утворення гомогенного, тотально керованого світу. Проте, на наш погляд, у цьому суперництві, як це логічно випливає із наведених вище міркувань, американська держава-інститут має поступитися світовому олігархічному центру. Світ неухильно рухається до єдності на засадах "західнізму"³. Однак, чи збувається просвітницька мрія Канта про загальний всесвітньо-громадянський устрій як лоно, в якому мають гармонійно поєднатися інтереси цілого й частин, і свобода окремого індивіда буде сумісною зі свободою інших, в якому зможуть розвинути природні нахили людського роду? Мабуть, ні. Для цього нагально необхідно, щоб була відновлена належна ієрархія цінностей, релевантна природі людського роду. Серед проектів подолання песимістичного сценарію глобального катаклізму та реалізації ідеї просвітительського універсалізму варто згадати концепцію наукової школи І. Валерстайна. Представники цієї школи Вагар, Чейз-Данн, Барбер та інші вихід убачають тільки на шляху створення секуляризованої планетарної культури на засадах соціалістичної демократії. Вони висловлюють думки про те, що світова система спроможна трансформуватися в єдину організаційно-соціалістичну форму з єдиним урядом [7, 95]. Проте новітня історія вже довела облудність подібних сподівань.

На виклик глобалізації, як нам здається, найбільш адекватну відповідь можна знайти на шляху організації співжиття світової спільноти на принципах нового гуманізму. Як відомо, у 1988 році "Загальна декларація прав людини" була доповнена "Декларацією взаємної залежності". У 2000 році світовою спільнотою здійснено нові теоретико-гуманістичні узагальнення, які увібрав у себе "Гуманістичний маніфест. Заклик до нового планетарного гуманізму". Поділяючи позицію українського філософа-антрополога Віталія Табачковського, можна стверджувати, що саме на принципах "Гуманістичного маніфесту - 2000", можна подолати ілюзію та відродити справжній діалог культур на засадах комунікативної етики в площині універсального громадського дискурсу [15, 8–9]. Подолати загрози, що

³Цей термін ми використовуємо в оціночному, експресивно-негативному значенні, як він введений російським філософом Олександром Зинов'євим у футурологічному оповіданні, в якому він в гостро сатиричній формі окреслив реальні загрози майбутнього існування людства в "західнізованому" світі [4].

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНИХ ПРАКТИК

несе людськості й людському універсалізму глобалізації, покликана трансцендентальна комунікація. Необхідно, щоб будь-які претензії на універсальність дискурсивно пере-вірялися в площині необмеженої комунікативної спільноти як регулятивної інстанції.

На XXI Всесвітньому філософському конгресі "Філософія перед лицем світових проблем" (Стамбул, 2003 р.) лейтмотивом багатьох виступів була апеляція до комунікативної етики Юргена Габермаса та теорії справедливості Джона Роулза як методологічних підвалин розв'язання міжнародних проблем. Як найактуальніше завдання була актуалізована проблема необхідності міжнародного захисту прав людини, зокрема й перед лицем загрози, що виходить із США, які виступають з претензією на субститут міжнародного права. На цій підставі можемо зробити висновок, що визначним здобутком глобалізації світу в гуманітарній сфері є те, що відстоювання прав людини сьогодні стає загальною справою, якою переймаються міжнародні інституції.

Разом з тим, не можна не побачити, що на міжнародній арені в ім'я захисту прав людини чиниться насилля. Тобто, сьогодні парадоксальним чином змінюється характер насилля, носієм якого виступає анонімний історичний суб'єкт в образі політики, суспільства, цивілізації, цінностей Заходу тощо. Це насилля одягається в юридичні шати боротьби за права людини. Причому воно спрямовується не так на захист життя людей, як на захист людського права на життя. У такий спосіб відстоюється абстрактне право на існування людини взагалі, а не конкретної людини, що й проголошується вищим гуманістичним ідеалом [3, 112].

Глобалізація світу виносить на міжнародний рівень притаманну ліберальному устрою суперечність між формальною рівністю прав громадян та їх фактичним наповненням. У площині діяльності сучасних інститутів глобального управління ця суперечність конкретизується формальною рівністю у міжнародному правовому полі всіх держав та фактичним елітаризмом позицій наймогутніших із них. Сучасна світова фінансова криза продемонструвала, що країни так званого "золотого мільярду" Півночі зазнали незрівнянно менших втрат, ніж країни бідного Півдня. Це результат асиметрії, яка утворилася від глобалізації життєвого світу, з одного боку, та глобалізації економіки та політичної системи шляхом створення відповідних економічних та політичних інститутів, з іншого.

З огляду на це вимога інституціоналізації глобальної демократії в аспекті мондіалізму потребує переосмислення традиційної проблеми демократичного співжиття. Йдеться про те, що на національному рівні, за умов прийняття рішень за принципом більшості, завжди була актуальною проблема захисту прав меншості. Проте глобалізація світу на порядок денний висуває як нагальну проблему забезпечення захисту прав більшості – більшості народів і держав на вибір власної моделі розвитку, захисту їх прав при вирішенні окремих соціально-економічних та екологічних проблем на глобальному рівні.

Особливістю сучасного міжнародного конфлікту є те, що він загострюється на лінії цивілізаційного розколу "Захід – Схід", тобто не так між окремими державами (що було характерним для доби модерну), як всередині єдиної світової системи між її окремими елементами. Головне джерело наростання цього конфліктного потенціалу – це структурні переваги розвинутих країн порівняно з країнами збіднілими, які уможливають дедалі більше збагачення однієї сторони. У результаті бідні стають ще біднішими й ця прірва стає по-справжньому загрозливою. З огляду на цю обставину досить переконливою постає порівняння поведінки ТНК та країн "золотого мільярду" в глобальному економічному просторі з хижачкою моделлю капіталістичного розвитку на етапі первісного накопичення. Тільки зараз місце контрагентів капіталістичної експлуатації посідають відповідно розвинуті та збіднілі країни. Проте внутрішній класовий конфлікт усередині розвинутих країн був приглушений та притлумлений багато в чому завдяки політиці компромісів та поступок, що привело до моделі соціальної держави. Якщо сучасні міждержавні конфлікти інтерпретувати як внутрішні конфлікти між окремими елементами єдиної світової системи, то описаний механізм гармонізації відносин в розподілі благ може бути застосовано як механізм легітимації глобального розвитку світового суспільства.

Отже, досвід Заходу щодо подолання внутрішніх конфліктів в процесі капіталістичного розвитку шляхом демократизації політичних процесів має бути перенесений у сферу міжнародних відносин. Це означає, що реалії глобального розвитку вимагають від конфліктних сторін

вступити на шлях добровільних певних самообмежень своїх політичних й економічних інтересів. Тут варто згадати, що екологічний дискурс, початок якому був покладений учасниками Римського клубу в середині ХХ ст. дискусією з проблем меж економічного зростання і виживання людства, сформував усвідомлення надзвичайного зростання технологічної могутності людства, яка, за відсутності етичного контролю і неможливості передбачити віддалені наслідки, здатна завдати непоправної шкоди природному довкіллю. На цих передумовах було сформульовано екологічний імператив: "Мисли глобально, дій локально", який мав приборкати технологічний екстремізм розвинутих країн.

Тож керуючись екологічним імперативом, Захід має обмежити насамперед свої споживачькі апетити (консьюмеризм егоїстично налаштованого індивіда), що несуть реальну загрозу виснаження енергетичних та матеріальних ресурсів планети. Відтак антропоцентризм модерну та європоцентризм (у розумінні цінностей Заходу) має бути обмеженим принципом екоцентризму біоетики. Метою діалогу цивілізацій у такий спосіб має стати гармонізація технократизму західного світу духовними цінностями Сходу, а універсалізм прав і свобод людини – ідеєю загальної відповідальності за долю людства в цьому глобалізованому світі.

Підбиваючи підсумки розгорнутих в статті міркувань, зазначимо деякі висновки.

Глобалізація світу, як би ми не ставилися до цього феномена, є об'єктивним процесом суспільного розвитку. Тому варто добре усвідомлювати рушійні сили цього явища та його історичні й соціокультурні передумови, щоб бути готовими до історичних викликів та загроз нашій державі, що пов'язані з нею.

За цих умов національна держава стає адресатом проблем, породжених світовим суспільством, – економічних, екологічних, культурних тощо. Проте долати їх стає дедалі важче, бо тепер вже не лише економіка, а й політика вириваються за рамки національних держав. Це спричиняє звуження сфери національного суверенітету й як наслідок – загострення кризи демократичної легітимації політичних рішень та технологічних проектів.

Література.

1. *Балашов Л. Е.* Зараза антикультури // Вестник Российского философского общества. – 2001. – №4 (20). – С. 83–92.
2. *Бек У.* Что такое глобализация? / Пер. с нем. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. *Бондаренко А. Б.* Насилие и права человека сегодня // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2002. – №6. – С. 99–117.
4. *Зиновьев А. А.* Глобальный человек. – М.: Изд-во Эксмо, 2003. – 448 с.
5. *Иноземцев В. Л.* Вестернизация как глобализация и "глобализация" как вестернизация // Вопросы философии. – 2004. – №4. – С. 58–69.
6. *Казанцев А.* BIG BOOM // Наш современник. – 2002. – № 3. – С. 164–190.
7. *Камінський Є., Бассам А.* Глобалізація, бідність і лівізна в сучасній західній футурології // Політична думка. – 2000. – № 3. – С. 89–101.
8. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
9. *Кутырев В. А.* Культурологический смысл глобализации // Вестник Российского философского общества. – 2001. – № 4(20). – С. 78–83.
10. *Левин А. И.* Киноискусство как фактор формирования системы ценностей современного общества // Философские науки. – 2004. – № 1. – С. 5–18.
11. *Лук'янець В. С.* Практика нейро-лінгвістичного програмування і проблема свободи // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С. 38–56.
12. *Моисеев Н. Н.* Быть или не быть... человечеству? – М.: Б. и., 1999. – 288 с.
13. *Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів.* – К.: "Ай Бі", 2002. – 684 с.
14. *Павленко Ю.* Історія світової цивілізації. – К.: Либідь, 1996. – 360 с.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНИХ ПРАКТИК

15. *Табачковський В.* Гуманізм та проблема діалогу культур // *Філософська думка*. – 2001. – № 1. – С. 6–25.
16. *Фролов И. Т.* Глобальные проблемы и будущее человечества. – М.: Прогресс, 1982. – 342 с.
17. *Хантингтон С.* Захід: унікальність versus універсалізм // *Філософська думка*. – 1999. – № 1/2. – С. 82–100.
18. *Шелистов Ю. И.* Проблемы человека и становление глобальной информационной среды // *Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки*. – 2001. – № 6. – С. 55–76.
19. *Ясперс К.* Истоки истории и её цель // *Ясперс К.* Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Республика, 1994. – С. 28–286.

Тур Н. Г. Глобализация: социальные метаморфозы и угрозы

В статье дается социально-философский анализ феномена глобализации, её природы, движущих сил и главных векторов. На основе исследования определяющих тенденций трансформаций в социокультурной сфере, вызовов демократии и суверенитету национального государства сделан вывод о наличии обострения современного международного конфликта по линии цивилизационного раскола Запад-Восток и очерчены некоторые модели его преодоления, в том числе путём ограничения антропоцентризму Модерну и европоцентризму (в понимании ценностей Запада) принципом эоцентризму биоэтики.

Ключевые слова: глобализация, глобализм, культура, технологическая рациональность, вестернизация, универсальное-партикулярное, цивилизационный раскол, права человека, трансцендентальная коммуникация.

Tur M. H. Globalization: Social Metamorphosis and Threats.

In the article it is going about the social-philosophical analysis of the globalization phenomenon, its nature, empowering forces and the main vectors. On the basis of analysis of the defined tendencies of transformation of the socio-cultural sphere, challenges of democracy and the sovereignty of state, the conclusion is being made on the actualization of the modern international conflict that deals with the line of the civilization breakage West - East; some models are given how to overcome it. In particular, it could be achieved by limiting anthropocentrism of the Modern and eurocentrism (under the meaning of Western system of values) using the principle of bioethics of ecocentrism.

Key words: globalization, globalism, culture, technological rationality, westernization, universal particular, breakage of civilization, human rights, transcendental communication.

О. В. Мацука, аспірант кафедри філософських наук Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються основні форми взаємодії громадянського суспільства і правової держави, які розкриваються через основні характеристики соціально-політичних дій акторів і організації ефективного взаємовпливу між суб'єктами. Виводяться переваги раціонально-правового і морального поєднання передумов якісного громадянського суспільства в рамках сучасних демократичних правових держав.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова держава, дискурс, соціальний порядок, демократія.

Можливості шляхів розвитку громадянського суспільства належать до переліку фундаментальних філософських питань, які у всі часи цікавили вчених.

Уявлення про громадянське суспільство – це результат тривалої еволюції соціально-філософської і політичної думки, які пояснюють відмінності і протиріччя в розумінні громадянського суспільства. Процес становлення громадянського суспільства охоплює де-